

# ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 13

15 Հոկտեմբեր 1896



ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԵԼԷԿԵԱՆ

Պապը Ալի Ճառտեփի Թիւ 20

1896

## ԲՈՎԱՆԴ ԱԿՈՒԹԻՒՆ

— — —

1 Հնախօսական

2 Աստղաբաղիական.

3 Գիտականք.

4 Մանր տեղեկությունք.

5 Թուգնոց բնագղն.

6 Նոր գիտեք.

7 **ՎԱՐԺ Ս. ՄՈՆԻՐԱՅԻ.** ԹՊՎԱՆՆԵՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ

# Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Ց

ԵՐԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻՒ 13

15 Հոկտեմբեր 1896

## Հ Ն Ա Ի Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Հ Ն Դ Ի Կ Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ա. ՄԱՆՈՒԻ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔ

(Շարունակութիւն տես քիւ 11)

Մանու Հնդկաստանի օրէնսդիրն ըստ տեղացի ժողովրդեան կարծեաց նոյն իսկ Պրահմայի կամ Բրահմայի զօրութիւնն կամ անձնաւորութիւնն է։ Մեր թուականէն հինգ կամ աւելի նուազ դար առաջ զրուած կը համարուին այդ գիրք։ Յայտնի է որ միոյ զրչի ծնունդ է։ տեղ տեղ հակասական խօսք եւ արարչութեան կրկնադէմ պատմութիւնն կը հաւաստէ զայդ։ Բանաստեղծական թոխ կամ գեղ խնդրել աւելորդ է. այլ դեղեցիկ ու վսեմ խօսքեր անպակաս են։ Մանուի օրինագիրք գիտնականաց եւ օրէնսդիրաց համար շահեկան կանոններ կուտան. սքանչելին ու խեղճուկրակն միանգամայն կը տեսնուի սոյն մատենին մէջ։ Ազնուապետական ու իշխանական է զրութիւնն. երկուքն ալ օրինաց առջեւ մի կը նկատուին, այլ իրարու միշտ խեթիւ նախելով՝ կ'ըզգուշանան իրարմէ։ Մանկական ձեւակերպութիւններով, ծիծաղաշարժ մանրամասնութեամբ, առհասարակ հակասութեամբ լի է այս վարդապետութիւն։ Պատիմներ կը տահ-

մանուկն առանց կշառագատութեան, յանցանք՝ սոսկալի ու  
անյարիր պատիժ կ'ընդունին, եղևոն ու ոճիր՝ ամենաթե-  
թեւ տուգանօք կը քառուն: Այլ դիտելու է առ մարդկու-  
թիւն եւ առհասարակ կենդանիս ցոյց արուած զգայուն ողին  
ամբողջ գրոց մէջ: Ոճը կրնամք ըսել թէ օրինադրքի մը պատ-  
շաճ է. վսեմ ու կորովի:

Հնդկական օրէնագրութեան մէջ Մանուի գործն՝ Պարատէզ  
(Bharatis) գրոց Գ հատորիկին մէջ կը բացատրուի, որ այսպէս  
իր զօրութեան ծագումն կը պատմէ.

#### Բ. ՄԱՆՈՒԻ ԶՐՈՅՅՆ

Մանու Ուայուստուատա գերիվեր իշխան ու գերազանց  
իմաստուն, ճառագայթօղ մարդոց՝ Պրայապատ Բրահմայի նման՝  
պետ: Իր զօրութեամբ, վառաւորութեամբ, առատութեամբ,  
ճշնութեամբ, Մանու գերազանցեց իր հայրն ու հաւերն: Չեռն-  
ամբարձ, մէկ փաթի վրայ կանգնած, սոսկալի ճշնութիւն կա-  
տարեց մարդոց իշխանն. զլիտկոր, ղէտակն, երկար տարիներ  
այսպէս կեցաւ:

Ուիրինեայ ափանց վրայ անշարժ, հերարձակ ու թաց, յան-  
կարժ ձայն մը լսեց, ձուկ մը կը խօսէր այսպէս. «Երանելիդ,  
մանր եմ ես. կը վախեմ մեծ ձկներէ, հոգա զիս, դու ճշմար-  
տախօս: Վասն զի զօրաւորն զտկարն կ'անցնի, այսպէս է հա-  
սարակաց զիրն. փրկէ զիս այս սպառնալեաց վտանգէն. բար-  
եացդ պիտի փոխանակեմ:»

Զգածուելով այս խօսքէն Մանու ձեռքն կ'երկարէ ու ձուկը  
հանելով՝ գետափանց վրայ դրուած լուսնի պէս պայծառ ամանի  
մը մէջ կը նետէ: Զուկը մեծցաւ այդ ամանին մէջ Մանուի խը-  
նամքով, վասն զի զաւակին պէս կը խնամէր զայն:

Ժամանակ անցնելով այնչափ մեծցաւ որ անօթն չէր բա-  
ւեր. այն ատեն ըսաւ Մանուի. «Երանելի պաշտպան, ուրիշ տեղ  
մը դիր պիս» Մանու շարկելով մեծ ճախճախուտի մէջ տա-  
րաւ. նետեց հոն եւ տարիներ անցան վրան:

Ճախճախուտին տարածութիւնն էր երեք մղոն երկայն եւ  
մի մղոն լայն. սակայն այն ձուկն որուն աչքն ջրային շուշան  
էր՝ չիրցաւ բաւել ու չարժիլ հոն. եւ Մանուն տեսնելով ըսաւ.  
«Երանելի պաշտպան, Գանգեսի մէջ կ'ուզեմ բնակիլ որ Ուիրի-  
նու սիրած կայսն է. բայց դու զիտես, պարտական եմ հնազան-  
դել քեզ, վասն զի դու մեծցուցիր զիս»

Հոռոկուն Մանու իսկոյն իր անյաղթ բազուկներովն վերստէ ձուկն ու Դանդէն դետոյն ծոցին մէջ նետեց : Հոն մեծցաւ դեռ ձուկն ու Մանուն տեսնելով ըսաւ. « Այլ եւս հնար չէ դետին մէջ չարմիլ, իսկոյն զիս 'ի ծով տար . լսէ, երանելիդ, այս ձայնիս : »

Մանու հանելով զձուկն տարաւ յՈւլկիան ու պիտի ձգէր . վիթխարի ձուկն զիւրաւ կը բռնուէր, քաղցր բոյր ձգած էր : Երբ ծով իջաւ ձուկն՝ դարձաւ ու քաղցր ձայնով այսպէս ըսաւ իմաստնոյն.

« Բու պաշտպանութիւնդ կատարեալ է, ո՛վ երանելիդ. լսէ թէ ինչ պէտք է բնեւ օգտակար ժամուն : Փութով բոյր աշխարհք՝ հաստատուն հողն ու անհաստատան պիտի ողողի. արարածներուն մեծ սրբութիւնը մօտ է. ուստի խորհէ թէ ինչ պէտք է քու փրկութեանդ համար : Հաստատունք ու անհաստատք, շարժունք, ու անշարժք, ամենայն ինչ այդ սոսկալի վախճանին մօտեցած է : Ուստի ամուր նաւ չինէ իր ամեն սարօքն, ել ի նա՝ մեծ միայնակեացդ՝ եօթն ճրէշներով (Richi), եւ հոն խնամքով ու կարգով դետեղէ Բրահմաններու թուած ամեն բանին սերմն : Երբ ի նաւն ելլես զիս յիշէ, ո՛ ճգնասուն, պիտի դամ ես իսկոյն զլիսուս վրայ կոտոշ մը : Այսպէս ըրէ. ողջ լեր. կը մեկնիմ ես . առանց ինծի մեծ ջրերն չես կրնար անցնիլ . փութա՛ւ — Շատ լաւ : » Պատասխանեց Մանու :

Երկուքն ալ իրենց ըղձից համեմատ մեկնեցան . իմաստունն Մանու ձկան խրատին համաձայն բոյոր սերմերը մեծ նաւի մը մէջ ժողկեց եւ ամբօխեալ ծովուն վրայ ճամբայ ելաւ : Յիշեց զձուկն, որ իսկոյն խեթկեալ զլիսով երեւցաւ. եւ Մանու ծովուն մէջէն ժայռի մը պէս կանգուն եղջիւրն տեսնելով՝ պարանով նաւը կապեց հոն : Այսպէս կապուած ձուկն ընդարձակ ծովուն վրայէն վարեց ուժգնութեամբ զնաւն : Եւ մարդոց իշխանն այդ նաւով անցաւ ամբօխեալ ալեօք մռնչաձայն Ուլկիանն. եւ նաւն ահաւոր հողմերէ տատանեալ՝ նման էր զինով ու զողողուն պառաւի մը : Յանկարծ երկիրն եւ չորս ծագքն եւ միջին վայրերն անհետ եղան. վասն զի ջուր դարձաւ ամեն բան : Եւ այսպէս կերպարանափոխ աշխարհին վրայ միայն եօթն հրէշք եւ Մանու եւ ձուկն կը լողային :

Եւ ձուկն երկար տարիներ անդադար վարեց նաւը ծովուն վրայ, մինչեւ որ Հիմաւանի ամենէն բարձր կատարն հասաւ . ու քաղցրախօս ձայնով իմաստնոյն ըսաւ . « Նաւդ Հիմաւանի

բարձանց վրայ կապէլ» Իսկոյն անտալով ամենէն բարձր կատարին վրայ խարտեցին, այդ տեղւոյն կ'ըսեն այսօր՝ Նաւբանտանա (Naubandhana), որ է նաւակայք:

Այլադէտակն ըսաւ ձուկն իմաստոյն. « Եւ եւմ Բրտհմա, էականերու պետն. յինէ վեր բան չկայ: Այս ձկանն կերպարանքով զքեզ վաանդէ փրկեցի. իսկ արդ զու Մանու ստեղծէ բոլոր էակաները, զիքն, զիւցաղունքն, մարդիկ եւ թռչող աշխարհս, շարժունն, ու անշարժն: Այդ բանին համար ծանր ճշնութիւն հարկաւոր է. եւ իմ շնորհքս այդ ստեղծման գործոյն տաղալութեան մէջ պիտի առաջնորդէ: » Այս ըսաւ, ու աներեւոյթ եղաւ ձուկն:

Այն ատեն Մանու՝ արեւական զաւակն՝ անհամբեր ի ստեղծուի՝ տաղտկացաւ, խռովեցաւ. ծանր ապաշխարութեամբ խոնարհեցուց զանձն. ու ցայտել տուաւ լուսէն ամեն էակաները:

#### ԴԻԻՅԱԶՆԵՐԳԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԻԻԹԻԻՆՔ

Հնդիկ զիւցաղնութիւնն ամբողջ Հռամայանա եւ Մահաբարատ գրոց մէջ նուագուած է: Կը կարծեն թէ այս երկու զիւցաղնութիւնք մեր թուականէն աւել կամ տասն վար առաջ գրուած ըլլան. այսինքն այդ զիւցաց անմիջապէս կատարումէն ետքը:

Մահապարատն՝ որ միւսէն կրտսեր է ժամանակաւ՝ աւելի ընդարձակ է. 200,000 տող, 18 գիրք բաժնուած: Դիւցաղնութեանէն աւելի՝ արիական հնդկաց ամբողջ գրոցներուն հաւաքածոյն է:

Նիւթն է Պարատեանց հորստութեան կազն ու կոխ. թերակառն մարտին անցքն կը յիշեցունէ:

Երէցն իր կրտսեր եղբոր կը ձգէ գահն, Պանդու՝ Տերտարատարի, Խակայն իր հինգ զաւակներուն՝ Յուստիտիրայի՝ Պիմայի՝ Արիւնայի՝ Նաքիւլայի՝ Սահասեայի իրաւունքն պահպանելով: ասոնք՝ արդարութեան եւ զօրութեան՝ իմաստութեան եւ եղբայրութեան ու առատաձեռնութեան տիպարներ են. այնչափ սքանչելի արարածներ՝ մինչեւ իրենց ծնունդն աստուածներէ ուրեալ է, Յամա եւ Վայսու եւ ինչորոք առաքելի աստուածներէ ու Ասուինք կոչուածներէ:

Ընդհակառակն կրտսերն հարիւր զաւակ ունի, ամենն ալ ամբարտաւան, մանաւանդ երէցն Դիւրիտտանա՝ որ կը զոռայ իր հօրեղբորորդոց դէմ: Տղայութենէ սկսելով այս հակառակու-

թիւն՝ հասակին հետ կը մեծնայ. երեսասարդութեան ժամանակ  
գծրախա խաղի մը ձեռամբ Պանդոսեանք իրենց իրաւունքն կը  
կորսնցունեն ամբողջովին, ու իրենց Կսենտի մօրը ու Դրաւ-  
պապի հարսին հետ անտաւներու խորը կը քաշուին: Հոն բազ-  
մադիմի վառնդներու դէմ մրցելով կը կրթուին եւ մաքերնին  
հին զրոյցներով ու երկնային տեսիլներով կը լուսաւորուի: Յե-  
տոյ ծպտեալ օտար իշխանի մը կը ծառայեն, որ զիրենք չարա-  
չար կը նեղէ: Ի վերջոյ խորհրդաւոր Կրիշնայի յայտնութեամբ  
ճանչցուելով՝ Արիւնայի իմաստուն խորհրդականն յորդոր կու-  
տայ իրենց թշնամեաց դէմ մարանչելու: Թշնամիք Կուրուեանք  
կը կոչուին, ասոնց մէջ է Վիշնաւ կամ Վիշւա (Վիշամ, Վի-  
շապ), Գրոնա, Կառնա, Սալիա, Հնդկաստանի սոմնէն զօրաւոր  
իշխաններն, զորո Կրիշնա մի առ մի կը յաղթահարէ կամ կ'ըս-  
պանէ, մինչեւ որ Դուրիոտանա կ'իյնայ շնչառապառ Վիմայի որէն:

Ի զսբ Ասուաթաման կոտորածէն ապրելով զիշեր ժամանակ  
Պանտոսեանց դաշնակիցքն կը հարուածէ. արեան ապաժուծի  
պահուն կը զօրանան դաշնակիցք եւ կը վանին Ասուաթաման:

Իւրաւոր պատարագներ մատուցանելէ յետոյ Յուսիսթիրա  
գերադոյն պետ կը հռչակուի. հանդիսաւոր գոհիւ կ'ըսիսի պե-  
տութիւնն. սակայն իմանալով թէ իր սիրելի ողին՝ բարին ու  
անյաղթ պաշտպանն՝ յանկարծ վերացեր է աշխարհէս, ու Վիշ-  
նաւ երկիր իջեր է ոգիքն վերանորոգելու, աշխարհիս ընդու-  
նայնութենէն կը զզուի եւ իր թագն իր եղբորորդոց միոյն  
թողլով՝ ճամբայ կ'իյնայ իր եղբարց եւ կնոջն հետ ու Հիմա-  
լայա սառուցեալ ծործորներն կը հասնի. հոն երկինք ելլելու կը  
պատրաստուի:

Երանութեան այս բնակարանին ճամբան անձկութեամբ  
կը կտրեն, կատարին կը մօտին. այլ դեռ եւս տկար հաւատով  
ու առաքինութեամբ՝ կինն ու չորս եղբարքն կը նուազին.  
միայն Յուսիսթիրա իր արդարութեան համար մինչեւ ծագն կը  
հասնի, ուր երկինք կը բացուին: Անկէց դժոխք իջնելով՝ իրեն  
սիրելիներն կը ժողվէ անկէց, կը հաշտուի բոլոր թշնամեացը  
հետ, ու աստուածներու դատուն կը մասնակցի:

Աւելորդ է ըսել՝ թէ Յակորայ եւ Յովսեփու պատմութիւնն  
քաղուած է, տեղ մ'ալ Մովսեսի. եւ դուք է մինչեւ Նոր Կտա-  
կարանէն համարուած: Որով ոչ այնչափ հին է այս, ինչպէս  
Դամքը կը կարծեն. եւ կամ թէ՛ դանաղան ժամանակ այլ եւ այլ  
ձեռքեր խառնուած մէջն:

(Շարայարեի)

## Աստղաբաշխական

ԼՈՒՍԻՆՆ 38 ՀԱՋԱՐԱՄԵԴԻ ՀԵՌՈՒՆ

Իրականացեալ երազ մը.— Հեռադիտակներու զօրութիւնն անհուն կերպով զարգացունելու ջանքն վերջապէս պատկուեցաւ: 1900 ին Բարիզի հրաշալեաց մին պիտի ըլլայ մեծ հեռադէսն, որուն բոլորչի հայելոյն տրամագիծն է 3 մետր, թանձրութիւնն 0,60, արծաթազօծ ապակի, զրեթէ 10,000 քիլո կըշռով: Դիտուած աստղին ուղղութեամբն ժամացոյցի նման մեքենայով մը պիտի շարժի հայելին եւ աստղին պատկերն պիտի ցոլացունէ հեռադիտին մէջ, որուն ատարկայականին տրամագիծն է 1 մետր 25, եւ 60 մետր վառարանի բացակայութիւնը: Այս 60 մետր երկայնքով վիթխարի հեռադէսն՝ Լուսնի հեռաւորութիւնն՝ (գիտնալով որ երկրէս 384,000 հազարամետր հեռու է) 38 հազարամետրի պիտի փոխէ: Արդարեւ սքանչելիք:

Մօտինք դիտակին եւ Լուսնի խորհրդաւոր աշխարհին մէջ մտնենք. տեսնենք մինչեւ ցարդ ենթադրուածներն ճիշդ են: Նորօրինակ տեսարան պիտի բացուի աչքի առջեւ. լաւ դիտենք, զուցէ մեր անձանօթ եղբարքն կամ իրենց հետքն գտնենք հոն:

Ի՞նչ կը տեսնենք լուսնին մէջ. — Տիուր տեսարան. միտապաղաղ գոյն, մերկ, չոր, ապառաժուտ, ահաւոր ժայռերու կոյտեր, առանց յուսատու կէտի: Բայց լուսաւոր շատ տեղեր կան, աչք չդիմանար. լեռնային երկիրներ են ատոնք. ահաւոր բարձրութեամբ լեռներ, որոնց կատարին վրայ ահարկու տողառաժուտ լայն ու խոր վիհեր կը բացուին, հարթ գետնին մօտ կերեւութէն շատ վար: Հրաբուխ լեռներ են չիջած:

Այս հրաբուխներն խուժա խուժա կը ցցուին, չղթաներ կը ձեւացունեն, ումանք ցած, ումանք բարձր, ինչպէս Կորաիոս, Նեւտոն, Կասատոո, որոնք 6,120 մետրէ մինչեւ 8,830 կը հասնին. գրեթէ Հիմալայեան բարձանց հաւասար: Այդ վահրերամաներէ ումանք նեղ են, կան որոնց ահաւոր մէջն մէջտեղ ուրիշ սար մը կը ցցուի. կան որոնց ընդարձակութիւնն ահաւոր է, կըրկէս անուամբ կլավիոսի կրկէսին լայնքն 55 մղոն է. հետիոտն ճամբորդն երկու շաբթուան մէջ հազիւ չըջանն կրնայ հասնանել:

Արեգակն խեթիւ նայելով այդ կրաքարային ժայռուտներու

վրայ, կրկէսներն անսահման ընդարձակութեամբ աչքէ կը կորսուին . մաքուր հովանի կը տարածեն իրենց ոտքին վրայ, հովանի՝ որ մեր երկրագնդին վրայ տեսնուածին նման չէ . այդ շուքին մէջ ամենեւին աստիճան չկայ, թանձր խաւար է, վասն զի լուսինն մթնոլորտ չունի :

Հեռաւորքն ալ յստակ են , ոչ գոլորչի , ոչ ամպ , ոչ կէս գոյն . ամենայն ինչ միաստադաղ է . ցամքած երկիր :

Այդ ահագին հրաբուխներու միաձեւութիւնն՝ ջրվէժ մը չկայ որ փոփոխէ , ոչ սառնարաններու վայլ , ոչ մի հակադրութիւն . վասն զի Լուսինն ջուր չունի :

Գոռլան երկիրն . — Իսկ գաշտաւայրքն՝ որ մթին գունով Լուսնի վրայ կ'երեւին՝ անհուն անապատներ են . Հին աստղաբաշխներն ծով կը կարծէին այդ բծերն . դեռ մինչեւ այսօր նոյն անուամբ կը յիշուին . Ահա Գրտի ծովն , Հանդարտիկ ծովն , Աստուածըմայեղոյ կամ Նեկտարի ծովն . հիւսիսային կողմն է Անճրէի ծովն . կեղոռնին վրայ Շոգեաց ծովն , եւն . Այս ծովերն կամ անապատք միւս մոտանց նման չորութեան՝ երաշտութեան երկիրներ են . Ոչ մի տեղ անասուններու կանաչութիւն , ոչ մի լիճ , ոչ մի վտակ չոռոգեր այդ ցամաքն . մահ , մահ է ամեն տեղ . Խիւրութիւն , միայնութիւն , լռութիւն , եթէ ձեռն հիւսք տապալէին , եթէ լեռներ խորտակէին , եթէ ճայթիւնք սրտապին , մերձ եղով մարդն բղղլւն անգամ չպիտի լսէր . վասն զի օդ չկայ Լուսնի մէջ , ձայն չկայ :

Եւ ահա այս նոր հեռագիրիւ՝ որ դժբաղդաբար չենք գիտեր թէ պիտի չինուի արդեօք՝ տեսնուիքնիս : Մեր ցայտ վայր զիտածն զիտութեան ուսուցածին համեմատ է :

Ըստ գիտնոց Լուսինն ցուրտ եւ անբնակ երկիր մ'է . ուսնեցած է իր կայստու եւ երջանիկ օրերն , այլ հիմակ մահացած :

Վերջին գիւտեր . — Այսչափ յուսահատ մտածութիւններէ յետոյ՝ ահա փոփոխանն Ամերիկացի Պ. N. Pickering աստղաբաշխն վերին բոլոր յուսահատական տեսութիւնքն կասկածելի կ'ըսէ բլալ :

Կը պնդէ թէ մթնոլորտի չգոյութիւնն ապացուցուած չէ . վասն զի Լուսնի տեսանելի տրամագիծն հնար չէ եղած դեռ կատարեալ ճշգրտութեամբ ճանչնալ , որով անհնար է լուսնի բոլորակին ետեւէն անցնող լուսաւորաց ծաղումն կամ մուաքն ճշգրիւ հաշուել :

Կը պնդէ թէ Լուսնի մակերեւութին վրայ տեսնուած երե-

ւոյթներ կան՝ որոնք առանց ջրոյ գոյութեան չեն կրնար բացատրուիլ. խորխորասներ, հովիտներ, դեռոց երակներ կը տեսնուին հոն. այսպէս են Շրեօքերի ձորն, Պետավիոս, Հատլէյ լեռան արեւելքն, Վէնդէլիոս, Քասդներ, Պոսքովիջ, եւն.։ Կը պնդէ՝ եւ ամբողջ ամերիկեան աստղաբաշխք համաձայն են՝ թէ մթին ծովերու վրայ երեւցած բծերն՝ ինչպէս են Պիլլի, Հանգիւն, Ալվոնսոս Ատլաս, որոնք երբեմն պայծառ եւ երբեմն թուլ կ'երևին, այդ երկիրներու ջրոյ քանակէն են։

Լուսնի գլխաւոր քննութիւնք 1893 ին Ամերիկայի մէջ Բերուի Սրեքիւրայի դիտարանէն կատարուած են։ Լուսնի առաջին պատուական լուսանկարներն ամերիկացի Ռիւթէրֆորտին են, 1864 ին, Իսկ 1885 ին Պ. N. Prinz տեղի յաջողակութեամբ սքանչելի լուսանկարներ տուաւ. բայց ամենէն կատարեալքն՝ 1891 ին Միացեալ Նահանգաց Համիլդն լեռան դիտարանիներն են։ Իսկ վերջապէս յոգնեցան Պ. Լէվի եւ Բիւրդէօ, Բարիլի դիտարանին մեծ հասարակածային չափով 1894-1895 տարիներն։

#### Անոնիւն կնճիւն

Այս քանի մը տողերով կը տեսնուի՝ որ երբ մանաւանդ այսպէս հեռաւոր մարմիններու վրայ է խնդիրն՝ լուծումն չկրնար տրուիլ Ուստի անգագար քննել՝ կշռել՝ պրպտել՝ չափել՝ պէտք է։

Ամեն օր նորանոր քննութեան կերպեր կը հնարուին, մինքն զմիւսն կատարեալ, ճիշդ, պարզ։

Քանի մը տարիէհետէ՝ զիսենք որ լուսանկարն աստղաբաշխութեան ձեռնուռ եղած՝ նորանոր լուսաւորներ ցոյց տուած է։ Կնիպիսի մանրամասնութիւններ՝ որոնք մինչեւ այսօր մեր ամենէն կատարեալ սքանչելի դործիներով անկարողացած էինք նկատել։

Արդեօք այն խորհրդաւոր ծածուկներն՝ որով քողարկուած են ոչ միայն մեր արքանեակն լուսին՝ այլ եւ անհուն միջոցին մէջ թափառող անթիւ անհամար չողջողունքն եւ բիւրաւոր տիեզերքն, լուսանկարի ձեռքով պիտի ընտելանան մեզ։

## ԳԻՏԱԿԱՆՔ



Մատանոյ պատմութիւնն . — Թանկադին կամ սովորական մետաղէ չինուած բոլորչի մատանց ազուցանելին հին ժամանակէն ծանօթ էր : Երբայեցւոյ ծագման ժամանակ Յուդա Յակոբայ սրդին (Ծննդ. ԼԸ. 18) ինչան խոստմնապահութեան Թարային կուտայ իր մատանին՝ գինդն եւ գառագանն, նոյնպէս Նդիպտացւոյ մէջ մատանւոյ գործածութիւնն կը տեսնեմք Փարաւոններու ժամանակ ի Ս. Գրոց. Փարաւոն իր մատանին հանելով Յովսէփայ մատր կը դնէ, բեհեզ կը հաղցունէ, ոսկի մանեակ կը կապէ վիզը, (Ծննդ. ԽԱ. 42) , իշխանութեան նշան :

Ս. Գրոց շատ հատուածներէն յայտնի է՝ որ Քաղղիք, Բաբելոնեանք, Պարսք, եւն. մատանի կը գործածէին : Կորդիոս Քուինտոս կը վկայէ՝ թէ Աղեքսանդր յԵւրոպէ լրկած հրամանադիրքն իր սեպհական մատանիով կը կնքէր , իսկ որ յԱսիա՝ Դարեհինով :

Պարսիկ պատմութիւնն հրովարտակներու արքայական մատանեաւ կնքին իրենց առաջին հարստութեան չորրորդ դահաւիային օրովն սկսած է կ'ըսէ :

Սարինեանք Հռոմուլոսի ժամանակէն մատանւոյն գործածութիւնն ունէին, անշուշտ ի Յունաց ընդունելով, յորոց ապա Հռովմայեցիք ժառանգեցին : Յոյնք Արեւելեան դաղթականութեամբ հետեւրին բերին մատանին :

Արտեմիդոր Գիրք Բ. Գլ. Ե. մատանին տեսակ տեսակ նիւթերէ էր կ'ըսէ . սլարդ կամ խառն : Երկաթէ կը կարծուի ի սկզբան. ինչպէս էին հռովմայեցւոյ գործածութիւնք : Մարիոս առաջինն կ'ըլլայ՝ Հռովմայ թուականին 650 ին՝ ոսկի մատնի գործածող : Երբեմն մատանին երկաթէ կ'ըլլար եւ կնիքն ոսկի. երբեմն ակնակապի Մատանին օղակ մ'էր բոլորչի գրեթէ, ծակ մ'ունէր վրան ակնակապի՞ն բառած , որուն մէջ կնիքն ոսկի կամ ակն կ'ազուցուէր : Ակնն կամ խորաքանդակ էր կամ բարձրաքանդակ եւ կամ ողորկ առանց քանդակի :

Երեմիա Ի՛ն 24 աջ ձեռքին վրայ ցոյց կուտայ մատանւոյն գործածութիւնն ի Հրեայս : Հռովմայեցիք անխափր աջ եւ ձախ կը գործածէին նախ, եւ ապա ի ձախն միայն : Պլինիոսի վկա-

յութեամբ կը տեսնեմք որ չորրորդ մատին վրայ կը կրէին նախ վերջը երկրորդին, եւ ապա ամենուն. իսկ Գաղղիացիք եւ Բրիտանիացիք միջին մատին վրայ Գալլիոս Աւլոս Յունաց համար կ'ըսէ՝ թէ չորրորդ մատին վրայ քանի մը հատ կը գնէին:

Նախնիք երեք տեսակ մասնի ունէին. առաջինն կրողին տոտիճանն կամ բարձրութիւնն կը յայտնէր. ծերակոյտն հիւսպատուէն ոսկի մասնի կ'ընդունէր: Ազնուականաց յատուկ մը նալով ոսկին, ժողովուրդն արծաթէ կը գործածէր եւ գերիներն երկաթէ: Երկրորդ տեսակ մասնին ամուսնութեան նշան էր, երրորդն կնքոյ տեղ կը գործածուէր:

Նախկին Քրիստոնէից մատանուն վրայ Տետան անունն կամ Խաչին նշանն կար: Ափրիկեան վիայաբանութեան մէջ կը կարգաւք որ Սատուանոս վիայ (204 Քրիստ.) իր արեամբ ներկուած մատանին Պուզենաթոս զօրականին իւր ժառանգութիւն կը թողու: Քրիստոնեայք կնքոյն վրայ աղաւնի մը խաղաղութեան ձիթենի բերնին մէջ կը քանդակէին. այլ մերթ եւս լուսանի՝ ի յիշատակ Քրիստոնէական լուսոյն կը զրոյժէին իրենց կնքամատանեաց կամ պարզ իսկ կնքոց վրայ:

Փոշին եւ անոր պատճառած վնասներն.— Բարիզի բժըշկական կաճառին դրատան մէջ գրոց նոր կարգադրութիւն մը հարկ ըլլալով՝ Տօքդ. Layet դրատուններու փոշոյն առողջութեան որչափ վնասակար ըլլալն նոր փորձերով կը հաստատէ: Դրատան մէջ բոլոր աշխատողներն՝ որոնք ելած փոշին կլիկու տախտակէին, ընդհանուր ջերմով սկսան տագնապիլ. գիշերներն քնատ էին, սոսկալի գլխու ցաւ կը նեղէր զիրենք, աչքի կիզումն եւ ընդհանուր տկարութիւն կ'ըզգային:

Այս յանկարծական եւ տոհմատրակ տկարութիւնն Տօքդ. Layet ի կասկածն հաստատեց: Գրքերու փոշին մանր քննելով տեսաւ որ կենդանի լուծակներով լի էր, որոնք առոյգ չարժամաք կը չրջէին:

Այս նկատմամբ հետաքրքրական եղելութիւն մը յաւելունք: Դրատուն մը որուն զանիրն եւ պատուհաններն միշտ գոց մը նալու դատակնիքն ունէին, եւ ուր միայն գիրք առնելու կամ գնելու համար կը մոցուէր, ամեն մանող՝ մանաւանդ առաւօտուն ծով բերնով՝ սատաիկ փորպնայով կը լւնուէր: Երկար փորձուելով միշտ նոյն արդիւնքն տուաւ: Ի՞նչ էր պատճառն: Հոս փոշին յուղուած չէր, միայն գրոց այն թաց հոտն՝ զոր չեմ կա-

բող լապտերել՝ տիրած էր սենեկին միջնորդին մէջ : Դուցէ թէ լուծակներու ներկայութեան պատճառած հոտն :

Ուրախանք, զիտութիւնն առաջ կ'երթայ, միշտ նորանոր խնդիրներ, առանց բնաւ լուծուելու, եւ այդ մահու չափ միատուփ :

Ձայնի տարածումն. — Դիտենք որ ձայնն ջրոյ մէջ աւելի կը տարածուի քան օդոյ. սակայն չդիտենք եւ չենք կրնար բացատրել՝ թէ ինչու ընդարձակ ջրի մօտ ձայնն շատ աւելի ուժով եւ պայծառ կերպով տարածուի քան ընդարձակ դաշտի մէջ : Տեղակալն Foster Պ. Parry ի երրորդ արշաւանքին առեն դէպ ի հիւսիսային բևեռն՝ իրմէն 2000 մեղք հեռու գլխաւորէին հետ շատ զիւրաւ կրցաւ խօսակցել :

Տօքս. Hulton որ այս խնդրովս զբաղած է երկար ժամանակ՝ կը պատմէ թէ Դամիլզ գետին եղերքը 43 մեղք հեռուն եղող մարդու մը կարողացածն յստակ ձայնիւ կը լսէր . մինչդեռ բաց դաշտի մէջ՝ ջրի հոսանքէ հեռու՝ նոյն ընթերցումէն բառ մ'ալ անհնար էր հասկնալ 23 մեղք հեռաւորութեամբ : Young կը հաւատայ՝ թէ ի ձիւղալու մարդու ձայնն մինչեւ 16 հազար մեղքէ կը լսուի օդոյ խաղաղ ժամանակ :

Ջարմանալի է որ գետ մը՝ սառած լճակ մը՝ իրենց փոխադրական զօրութիւնն պահեն : Սառուցեալ ջրոյ տարածութեան երկու եղերքն կեցող մարդիկ զիւրաւ կրնան իրարու հետ խօսակցել. նոյն խակ շատ հեռաւորութեամբ : Ամեն մարդ գիտէ՝ թէ հաստատուն զտնդուածի մը մէջ ձայնն շատ չուտ եւ հեռուն կը տարածուի : Biot բնագէտն ձոյլի մէջ ձայնի երազութիւնն ճշդիւ կը չափէ . բոլորի մէջ 3570 մեղք կ'ընթանայ : Իւրաքանչիւր ոք գիտէ՝ որ երբ ականջնիս գետին դնենք՝ շատ մղոններով հեռուէն եկող ձիւղ քայլն կամ կառքին հոլովին կը լսուի :

Անհաւատալի կը թուի Գոլորատոյի մեծ անցքին մէջ ձայնի երազութիւնն. մէկ ծայրէն միւս ծայրի գոչումն կը լսուի , 29 հազարամեղք հեռաւորութեամբ :

Ձանազան գոյնեքով ջերմաչափ գործիներու քննութիւնն. —

H. Dufour զանազան գոյներով ներկուած մարմնոց արեւածիլք եւ արեւաչեղ զօրութիւնն քննելով հետեւեալն կը յայտնէ :

Երեք ալքոհոլէ չինուած ջերմաչափներ՝ առաջինն սեւ ասուով պատած , երկրորդն կարմրաւ, երրորդն ճերմակով, արեւու տակ կախուեցան. առհնց քով առանց պատանքի սովոր-

րական ջերմաչափ մը զրուելով՝ Երեք քառորդէ վերջ այս եղաւ արդիւնքն. 20 Փետր. 1895.

Սեւ 39,5 Կարմիր 29,0 Ճերմակ 23,6 Սովորական 22, 0, Երեկոյն ժամը 5. հորիզոնական ձեւով.

Սեւ 5, 5 Կարմիր 4, 5 Ճերմակ 3, 0 Սովորական 1, 8, Երեկոյն ժամը 6, 15. արեւմուտքէ վերջ.

Սեւ-4, 5 Կարմիր-5, 0 Ճերմակ-5, 0 Սովորական-6, 0, Առաւօտ ժամը 8. զիշերն շատ պարզ էր.

Սեւ-10, 5 Կարմիր-11, 0 Ճերմակ-10, 0 Սվր.-10, 0

Որով կրնամք փաստել՝ թէ գոյնն զիշեր ատեն չեղունն չպատճառիր ճառագայթի՝ Երկար փորձի արդիւնք է նշանակուածն:

## Ս Ա Ն Ր Տ Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

### ՍԱՌԱԾ ԳԵՏԵՐՈՒ ՎՐԱՅԷՆ ԱՆՑՔ

Սառին թանձրութիւնն & հարիւրորդամեղը պէտք է ըլլայ որպէս զի առանձին մարդ մը կարենայ վերցունել. գէթ 10 հարիւրորդ՝ հետեւակ զունդ մը տանկու համար. 13 հարիւրորդ՝ ձիաւորներու խումբ մը կրկու համար. իսկ գէթ 16՝ ծանր բռններ անցունելու: Եթէ 27 հարիւրորդամեղն անցնի՝ ամեն ծանրութիւն կրնայ վերցունել առանց վատնելի:

Սակայն ամենեւին արժէք չունին այս թիւերն՝ եթէ սառուոյն անմիջապէս ջրին երեսը չըլլայ: Ուստի սառած դետակի կամ լճի կամ գետի վրայ չեղած՝ պէտք է տեղ տեղ բնորոշակ ծակեր բանալ ու ջրոյն երեսը ծփալուն համոզուիլ. այն տանն ապահով կրնաք ոտք դնել ու առաջ երթալ՝ առանց ոտքի տակ ճաթատուքի ձայնին կամ ձերպերէն զուրտ եղած ջրերուն ուշ դնելու:

Եթէ սառուոյն թանձր չէ՝ կրնաք պիւրութեամբ թանձրացունել զայն. բաւական է որ պարզ ցուրտը չարունակէ: Սառուոյն վրայ յարդէ իսաւ մը տարածեցէք եւ առատ ջրով ոռոգելով թողէք: Բիչ ժամեր վերջը թանձր ու կարծր ճամբայ ունիք:

Պատմութեան մէջ այսպիսի տրուեստական սառած ճամբաներու յիշատակներ չառ կան. 1812ին սեպտ. 7ին Ռուս զօ-

բաւար Լէվիոսի ամբողջ բանակը այս միջոցաւ ազատեցաւ : Նոյնպէս 1658 ին Շուէա Նորվեկիոյ Շարլը Կիւսդով Պելզի նեղուցն քաղելով անցաւ Դոքենակի վրայ քաղելով . 1808 ին Իւմէայի առման տակն Ռուս բանակն Պոթնիոյ ծոցին վրայէն քաղելով անցաւ Ի Շուէա :

Իսկ 1793 ին Հոկտեմբերի վրայ յանկարծական ճամբայ մը չինուեցաւ սառույցէ ու յարդէ մեղր մը թանձրութեամբ . նոյնպէս էր 1794 ին Ուաճալ գետին վրայ , որոյ հալքն սկսած ըլլալով շատոնց՝ քիչ մնաց սոսկալի պատահարին :

Գերմանիոյ 1870 ին Վիլ Նէով Սէն Ժորժի մօտ Սեն գետին վրայէն անցան արուեստական թանձրութիւն տալով սառույցին :

Այլ ինչ ճամբով ալ որ զօրութիւն արուի սառույցին՝ ուշ դնելու է խաղաղ քայլ առնելու, բնաւ չցնցելու, շատ չճնշելու , մանաւանդ որ եւ է կէտ աւելի բեռնաւորելէ զգուշանալու է . թէ եւ այսպիսի խրատներ աւելի դիւրաւ կը տրուին , բայց պահելը դժուարին է : Այսպէս Աւստրիացի ճակատին ժամանակ ուստական բազմութիւ բանակներ Դոնիցի եւ Սոքոնիցի սառած լճերուն մէջ խորտաւորեցան :

Այս զգուշութիւնը կարեւոր են նաեւ առկախ կամուրջներու վրայ :

— — —

### ԵՐԲ ՆԻԱԽՈՏՆ ԱՐԳԻԼԵԼՈՒ Է

Առհասարակ տարածուած սովորութիւն է ծխին . շատ մարդոց համար զուարճութիւն : Տեսական ինչ գաղափար եւ ինչ տեսութիւն ալ որ ունենանք՝ այս յայտնի է որ նիքոդինի չար ազդեցութիւններէն եւ ոչ մին կրելով՝ չատերն մինչեւ խոր ծխութիւն կը հասնին : Որով անհնարին կ'ըլլայ զիբենք սոռոջապահութեան յորդորներով համոզել ծուխէն հրաժարելու :

Ուստի բաւական կը կարծենք ծխախոտին երբ մեծապար ըլլալն ազմ սահմանաւ քննել :

Երիտասարդն ծխել փորձելուն՝ միշտ անհանգստութիւն մը կ'ըզգայ , սաստիկ կամ տկար բաբախումն սրտի , զլխու պտոյտ , սրտխառնոք , եւնի : Այս նիքոդինի թունաւորութեան առաջին ստիճանն է , զոր ծերերն անգամ՝ եթէ չափազանցեն կ'ըզգան :

Այս ազդեցութիւնը եթէ նոր սկսողի մը համար են՝ պէտք է հրաժարիլ , իսկ թէ վարժ մարդու՝ չափաւորել հարկ է :

Ասիէյ զատ սովորեալ եւ չափաւոր ծխողին վրայ ուրիշ ազդեցութիւններ ալ կ'ընէ նիքողինն, ընդարձակ անհանդուրժեանց մէջ յիշատակելի է մանաւանդ զժուարամարսութիւնն, տեսութեան մոայլելն, յիշողութեան տկարութիւնն, սրտի վըր-գովմունք, ցնցմունք, փողայաւ, եւլն:

Եթէ ոմանց համար գլխու պտոյտն եւ զժուարամարսութիւնն զօրաւոր պատճառ չլուին ծխելէ հրաժարելու, սակայն երկու կէտ կայ ուրիշ՝ որոնց հասնելուն ծխախոտին երթաց բարեւաւ ըսելու է. առաջինն է աչաց տեսութեան տկարանալ սկսին, երկրորդ բլշակնութիւն, որով մարմինքն լուսաւոր կ'ը-րեւին ու գոյնղղայն:

Աչքին այս տկարութիւնն ընդհանրապէս երկու աչաց ալ հաւասար կերպով կը հասնի, եւ մինչեւ կատարեալ կուրութիւն կը յառաջէ, ի սկզբան ամպիկ մը աչքին երևան կը պատէ, յա-ճախ գունաւոր, եթէ հիւանդութիւնն յառաջացած չէ՝ բաւա-կան է բացարձակ ծխէն հրաժարիլ, ու վից եօթն ամսէն ընա-կան վիճակին կ'ըստանան:

Նիքողինն ջղային դրութիւնն կը տկարացունէ ու սրտի նեարդներուն վրայ կ'ազդէ, Սրտացաւ ու փողայաւ ունեցող-ներն, նոյնպէս ենթակայ եղողներն իրպառ հեռանալու են ծխա-խոտէն եւ ծխոտ սենեկի մէջ պէտք չէ կենան:

Ծխախոտն եթէ կոկորդի՝ լեզուի՝ չրթանց իսկ վէրք կամ այտուց պատճառէ, կամ անհանգիստ ընէ, պէտք է հեռացունել:

Ահաւասիկ հիմնական զգուշութեան կանոններն. նիքողինն ջղային դրութեան ու սրտի նեարդներուն ուղղակի մլեասիչն ըլլալով՝ այնպիսիք որ ենթակայ են այս վիճակներու՝ պէտք է հրաժարին բացարձակ. նոյնպէս նաեւ աղայք, որոնց գործա-րաններն դեռ կազմութեան կատարելութիւն չունենալով՝ կը մլեասուին չարաչար:

Բիշիչկներէ ոմանք համաճարակ ախտերու դէմ իբր դար-ման նշանակած են ծխախոտն. վերջերս Տոքթ. Jenken բիշիչկն հմուտ ուսումնասիրութիւն մը ընելով այս կարծեաց վրայ՝ կը հռոտատէ ծխախոտին օգուտն, ու ոչ միայն չհրաժարիլ այլ ան-պատճառ ծխել պէտք է կ'ըսէ ամեն տեսակ պարարային հիւան-դութեանց ենթակայ եղողներուն: Պալարային ( tuberculeux ) հիւանդութիւն՝ ամեն տեսակ թոքախտներն ալ կը կոչուին:

Այլ զիտելու կէտ մը կայ. եթէ ծխախոտն տեսակ տեսակ փտութեանց եւ մանրալուծակներուն սպանիչն է՝ զրգիւ կուտայ

սակայն զործարաններուն, եւ երկրորդին հետ համեմատելով՝ օգուան թեթեւ յայտ:

Սուր հիւանդութեանց ժամանակ անդիմադրելի հակառակութիւն կ'ըզգայ մարդ ծխախոտի, զգուանք. դէշ չէ. ապաքինման սկսելուն՝ բարի փորձութիւնն կը քաղցրանայ. անհնար է հակառակել:

Ամենէն կարեւոր զգուշութիւնն այս է. ամեն ոք որ մասնական կամ առհասարակ տկարութիւն զգալով ծխելէ հրաժարեցաւ, մանաւանդ անոնք որ աչքի եւ սրտի անհանգստութիւնէ ստիպուելով, բնաւ դառնալու չեն առաջին սովորութեան:



## Թ Ո Չ Ն Ո Յ Բ Ն Ա Ձ Դ Ն



Նամակի մը համառօտութիւնն է հետեւեալն.

Այս յայտնի է՝ զի թռչնոց բնական ներքին մղումն կրնայ մերթ պակսել Ոչ ոք կ'անդիտանայ՝ թէ որչափ զիւրաւ բնութանի թռչունք՝ մանաւանդ թռչնարանի մէջ պահուածներն՝ իրենց տեսրց շահադէտ խնամքէն կը խաբուին:

Օրինակի ազապաւ էզ գեղձանիկն կարմրալարի հաւկիթներն իբր իրեններն կրնայ թխսել Ո՛ւ ոք արդեօք տեսած չէ յուսահատ հաւն՝ որ իր կարծեցեալ վառեակներն մերձակայ ջրոյն մէջ տեսնելով՝ կատաղաբար կը յարձակի եւ կը կտցէ ի զուր անզգայ այլ իրեն դէմ անզգամող ջուրն:

Արդեօք ազատ ասպարիզի մէջ զանուող թռչնոց վիճակն նոյն է: Արդեօք բարեխառնութեան փոփոխութեամբ կրնայ իրենց բնազդն արթննալ: Աչնային ամարանման օդերն՝ կրնան արդեօք իրենց ծննդաբերութեան բնազդն արթնցունել եւ քանի մ'ամիս կանխել տալով զարնային կայտառութիւնն ձմերուան սկիզբն ազդել:

Քիլիի մէջ քսան տարուան բնակութեանս ժամանակ առաջին անգամն է որ կը գիտեմ այս դէպքն եւ կը հաղորդեմ Պատկերի. անշուշտ ընթերցողաց մէջ թռչնասէրք կը գտնուին, որոց համար հետաքրքրական է ըսելիքս:

Անցեալ աշունն գեղեցիկ էր աստ, գրեթէ ամառնային եւ զանակ: Մայիսի եւ Յունիսի առատ անձրեւներու ժամանակն անցան, սակայն սովորական առածին բառական ճշգրտութեամբ՝

Երկինք ամպամած այլ պղնձի:

Թռչնիկք սկսան իրենց տառապանաց բունիկն կազմել:

Այս երկրիս յատուկ ճնճղուկներու զոյգ մը՝ (Սարիկ գորշախայտ) Մայիսի վերջերն եռանդեամբ զբաղած էր իր բոյնն չինելու. մանաւանդ թէ ըսեմ՝ կրկին շինելու. վասն զի էգն՝ թուի թէ ստիպուած՝ զսրբոյին ներքին սրահներէն միոյն ձեղուան տակ՝ իմ սենեկիս մօտ՝ հերուէն մնացած բոյն մը ներքուստ միայն յարդարելով բաւականացաւ. Իսկ ես սիրով եւ լրջութեամբ կը զիտէի արուին եւ իզին այս անդադար երթեակին: Յաջորդութիւնն նոյն էր ինչ որ դարնան առհասարակ թռչնոց ծննդաբերութեան ժամանակ կը տեսնեմք. արուն միշտ իր ընկերով քով՝ նախանձու վառեալ մօտ եկող թռչնակներն կը հալածէ:

Յուլիսի 6 ին տնակն պատրաստ էր, էգն մտաւ ներս եւ սկսաւ թռիսն:

Աքանջելի էր ամենայն ինչ, կը յուսայի ամառվերջին սիրունիկ ձագուկներն տեսնել: Տարեկան թափօրին պարտաստութեան համար ծառայն զրօշակներն կախելու զխմամբ՝ աւել մը ձեռքն անխղճօրէն բունիկն՝ բունկալն ու ձուիկներն կը թափէր վար:

Հինգ վայրկեան առաջ հասնելու էի ամբողջ կատաղութեան զայրոյթս լիովին թափելու համար սպասաւորին զուխն ի վայր: Ձուիկներն քարայտակին վրայ՝ դեռ եւս թարմ, նորաթուխս ըլլալն յայտնի էր. ամենեւին կտակած չկար նոր ածուած ըլլալուն:

Թուի թէ ձուիկներն դեռ պիտի բազմանային, վասն զի ամենեւին թուխսի նշան չկար. այս ճնճղիկ ընդհանրապէս չորս հաւկիթ կ'ածէ, մինչդեռ քարայտակին վրայ երեք հատ կար միայն:

Յունիսի վերջին օրերուն զեղեցիկ օդն չարունակելով, ուրիշ զոյգ մը նոյն թռչնիկներու՝ (դուցէ նոյններն)՝ կ'ըսկսին բունիկ չինել, բայց այս անգամ քարայտակին կից սարտիզին մէջ կնձնոյ մը վրայ: Աշխատութիւնն երազ երազ կը յառաջէ, ուսանող ընկերակիցներս՝ որք ինձմէ վերջ տեսած էին զայս՝ կ'իմացունեն ինձ: Միւս կողմէն պարտիզպանն ուրիշ բունի մը չինութիւնն ցոյց կուտայ ինձ, ուրիշ ծառի մը վրայ. ուրիշ մ'ալ ես կը գտնեմ՝ կ'ըլլայ չորս. այս վերջինն նոճիներու վրայ:

Դժուար պարազայ, Յուլիսի առաջին օրերն յարատեւ մը

շուշի հետ օդն կը ցրտէ, առատ անձրեւն կ'ըսկսի. մեր սղտիկ ճարտարապետներուն թիւն կը կասի ետ կը քաշուին դործելէ :  
Այս եղաւ իմ տեսածս :



## ՆՈՐ ԳԻՒՏԵՐ

Պատերը կը կարծէնք թէ լոյսը կը խափանեն , փեղկերը արեւուն երեսէն զմեզ կը սփռեն. սխալեր ենք եղեր. լոյսը պատերէն կ'անցնի, փակած՝ կզտած անտուկի մը մինչեւ խորն կը թափանցէ ու կ'անցնի ոնցին , բոլոր պարունակածն յայտնելով. եւ նոյն իսկ մեր մարմնոյն մէկ երեսէն մինչեւ միւսն :

Յայտնի է որ ի սկզբան կիւսութիւն համարեցան լսողներն. եւ ինչ զարմանք՝ հեռաձայն գործւոյն աւետիս տրուած օրն Գաղղիոյ Գիտութեանց Կաճառն զժողովարացաւ հաւատալ. վերջերս այս նոր զիւտին համար երկու նիստերն զբաղեց եւ հիմակ հաւատացած է կատարուածին ճշմարտութեան :

Ահա կատարուած առաջին փորձն.

Երբ Գրուքսի բաժակի մը մէջէն օդն հանուելով՝ երկայնութեամբն ելեկտրական հոսանք անցնի, փոխանակ շանթերու անընդհատ գեղեցիկ աղօտ լոյս մը կ'երևի. այս լոյսն՝ վասն զի մերժողական բւեւեւէն կը սխալ՝ կոչեցին Գաթոտեան (Cathodique) : Օր մը այս լուսով լուսանկար հանել ուզելով՝ թէպէտ եւ սեւ քարաով մը ծածկած էին՝ այլ մերձակայ մութին մէջ կալիոնի խաժուկով (cyanure de potassium) օծուած ու դրուած թուղթ մը իւրաքանչիւր ելեկտրիկ հոսման կը լուսաւորուէր ու փոսփորականութեամբ կը փայլէր :

Ըսել է թէ այդ ճառագայթներէն ոմանք սեւ քարաէն կը թափանցէին եւ թղթին վրայ կ'աղդէին, թէպէտ եւ աչաց անտեսանելի մնալով :

Փորձն սկսան, փայտ ու զիրք կամ անթափանց մարմիններ դնելով, լոյսը կ'անցնէր . վասն զի լուսանկարի թուղթն միշտ փոսփորականութիւն ստանալով կը վառէր : Փոխանակ փոսփորականութեան ծորնականութիւն (fluorescence) ալ կըրնանք ըսել :

Այլ զիտելի էր որ փայտէն ապակիի նման անցնող լոյսն՝ մետաղներէ՝ ոսկիւ եւ այլ մարմիններէ բնաւ կամ շատ տկար կը թափանցէր, ուստի ուրիշ փորձ ուզեցին ընել :

Ներկայ եղողներէն մին Գրուքսի բաժակին տակ զրաւ իր ձեռքն , որուն տակ կից էր դոյ չըջանակի մէջ գրուած խաժուկեալ թուղթն : Հոսանքը կ'անցնէր ունայն բաժակէն եւ ազօտ լոյսն ձեռքին վրայ կը սփռէր : Շրջանալը կը բանան եւ լուսանկարի թղթին վրայ ձեռքին ոսկրոտին պայծառ նկարուած է՝ իսկ միան իւր թեթեւ շուք մը :

Դրամակալ մը ձեռքին տեղ յաջորդեց , չըջանակին մէջ խաժուկեալ թուղթն ամուր փակուած էր տախտակ վանդակով . պատկերն ելաւ , զրապանիկի կաշիէն թափանցելով մէջի բանալին ու զրամները ցոյց տալով :

Ըսել է թէ փակուած փայտէ տուփի մը մէջ գտնուածն իր ունեցած ձեռովն կրնանք պատկերել , առանց բանալու :

Այս գիւտը յայտնապէս օգտակար ընելու հետամուտ ըլլալով՝ բժշկութիւնն նախ հարցուփորձել սկսան : The Lancet անգլիական բժշկական թերթն Լոնտրայի Guy's հիւանդանոցին մէջ կատարուած փորձն կը գրէ այսպէս . Նաւաստի մը Լոնտրայի վատահամբաւ փողոցներէն միոյն մէջէն զինով մարած տարուեցաւ այդ հիւանդանոցն : Գլխովութիւնն դարմանուելով տեսան որ խեղճ որոքերէն ու ձեռքերէն անդամալուծուած էր :

Մանրամասն քննութեամբ ամենամանր վէրք մը միայն կրցին տեսնել միջնոցին մօտ , որ երկու օրուան մէջ սկսաւ ուղիւնալ :

Ընդունայն եղան ամեն ջանք աղանձներն լուծուած էին . Տոքթ. Williamson ողնայարին այդ մասն լուսանկարել ուզեց : Լուսանկարն այդ կէտին մէջ օտար մարմին մը ցոյց տուաւ , բայց չկրցաւ ինչ ըլլալն տեսնել : Գործողութիւնն սկսելով տեսաւ որ սուր դաշոյնի մը կտոր էր , թէ որչափ զժուարացաւ հանելու՝ տւելորդ է ըսել : Այլ հիւանդն իսկոյն սկսաւ չարժիլ :

Պեռնայի մէջ աղու մը ձեռքը մխուտձ տակ մը լուսանկարի ձեռքով առանց կտրելու հանուեցաւ : Ոսկեր մը փնան առանց դահճի յօշոտիչ ձեռքերուն նախ զրոյն զիտուելով հնար եղաւ դարմանել :

Այս գիւտով ու սորա օգուաններն խորհելով զբաղած էր մարդկութիւնն՝ եւ ահա Պ. Lebon Կաճառին դռներն բախելով կը կանչուրուէ . այդ գաքոտեան լուսոյն արդիւնքն իմ սենեկիս նաւթեայ պարզ լամպան ալ կուտայ . ոչ օդոյ զատարկութիւն եւ ոչ ընդունայն ժամավաճառութիւն :

Այս եթէ յաջողի՝ լուսոյ վրայ ունեցած առհասարակ ծա-

նօթութիւննիս փոխել պիտի տայ, Լոյսն երբ տարրոյշենք՝ լուսապատկերի վրայ մեզ կուտայ՝ կարմիր, նարնջապսն, մանիշակի եւ սեւ գոյներ. այդ վերջին ճառագայթներն՝ սեւ՝ վասն զի չենք տեսներ՝ աղատ համարձակ ամենաթանձր պատերէ կը թափանցեն եւ որ եւ է տաարկայ կը պատկերեն միւս կողման որ եւ է նիւթոյ կամ ենթակայի վրայ :

Քանի մը բառ աւելցունելով այս նիւթին վրայ . եթէ Պ. Lebon ի ըսածն ուղիղ է կամ ոչ՝ այս անհակառակելի է՝ թէ լոյսն առհասարակ մեր տեսութենէն շատ աւելի խոր կը թափանցէ. պատերէն կ'անցնի որչափ ալ թանձր ըլլան , մետաղէն ու կարծր ժայռերէն կը թափանցէ կ'անցնի , չկայ մարմին որուն առջեւ կտտի. սակայն մենք չենք տեսներ , մեր աչքին է տկարութիւնն . լուսոյն անցնելուն արդեւք չէ մեր չտեսներն : Այլ չեմ մերժեր թէ լուսոյ խտութիւնն կը զանազանի, մին քան զմիւսն աւելի զօրաւոր է . միոյն չզօրածն միւսն կրնայ ընել : Բայց գիտելի կէտ մ'ալ կայ՝ ամեն լուսոյ արմատն Նիթերն է : Լուսոյ այս կարողութիւնն ուրիշ շատ դասեր գեւ կուտայ մեզ . ուղորդն խորհի կը գտնէ, իսկ մեք ժամանակին :

La Croix լրագիրն այս ուղիղ խորհրդածութիւնն կ'ընէ.

«Ըստ բնագիտութեան՝ եթերի թրթումունք մեր ականջին լսելի ըլլալու համար հարկ է որ բազմապատկին , եւ ականջէ ականջ զանազանութեան մեծ խտիւր կայ : Նոյնպէս եթերի այն թրթումունք որ լոյսը կը ծնանին՝ որպէս զի տեսանելի ըլլան՝ հարկ է որ բազմապատկին. այլ աչքէ աչք մեծ խտիւր կայ : Այս նոր գիւտին բացատրութիւնն այս հիման վրայ է :

«Ըսել է թէ աւելի զգայուն ականջներու համար՝ կամ լաւ եւս ըսելով՝ մերինէն աւելի բարձր լսելեաց համար այնչափ քաղցրահնչիւն ներգաշնակութիւններ կան զոր մենք չենք կարող լսել, եւ այնպիսի փառաւոր տեսարաններ՝ զոր չենք կարող տեսնել. վասն զի բոլր են մեր լսելիքն ու խօլ տեսանելիքն :

«Այսպէս մեր տկարութիւնն օգնութեան կարօտ դործինութեւ կը դիմէ. լուսանկարն քան զմեզ շատ աւելի քաջատես՝ կը պատկերէ մեր չտեսածն ու տեսանելի կ'ընէ. որով ցարդ անծանօթն կը ծանօթացնէ. եւ ահա սքանչելիքն :

«Յայտնապէս մեծ պիտի ըլլայ մարդկութեան քաղելիք օգուսն. վիրաւոր մը, դնդակահար մը , ոսկրի ցաւ կամ խորտակումն ունեցողն այս գիւտով պիտի օգտուի առանց ենթադրական փորձերու կարօտելու :

« Նիւթապաշտ գիտնականն պիտի համոզուի, եւ հարկ է այս, թէ շատ եւ գեռ խել մը բաներ կան որոնց մեր միտք չհասնիր, գուցէ կը խօսինք՝ այլ առանց գիտնալու. չենք տեսներ մենք, այլ զօրաւոր Աչքն որ ամենատես է՝ մինչեւ ծուծն ու ալուցն կը թափանցէ: Ձայն մ'որ անմեղ ու խեղճուկ սրաէ կը փրթի ու մեր ականջն չհասնիր՝ կը հասնի ու կը խօցէ այն Ականջն որ ամեն բան կը լսէ:

« Հրաշքն՝ այն բառն որ անկրօն գիտնականներու ոսկերքն կը սարսուռէ՝ անհնարին չէ համոզուած են ըսել. ամենայնի Տէրն ամեն բան գիտէ:

« Մեռելոց յարութիւնն պարզ է այլ եւս. երբ գիտութիւնն մեր զգայարանաց տկարութիւնն կը յայանէ մեզի՝ կ'ըմբռնէ անկրօնն՝ թէ այդ զգայարանք մեզ մատուցած այսօրուան խղճալի ծառայութենէն շատ աւելի բարձր սղաս կրնան եւ. պէտք է որ հարկանեն մեզի:

« Մարմնոց միութիւնն եւ եթերածին ծնունդ կամ եթերի այլազան վիճակ ըլլալն ինչ ճշմարտութիւններ չպարզեր մեր առջեւ, եւ ինչ սուրբ յուսով չեղուններ մեր սիրտն:

« Ճշմարիտ գիտութիւնն իր գիւտերովն հանդերձ խոնարհ մնալու է. վասն զի ո՛րչափ գիտնայ՝ չգիտցածն միշտ աւելի է. վատառողջ գիտնականն միայն կրնայ հպարտանալ. այլ զժբաղ-  
ղաբար սակաւութիւ չեն այնպիսիք: »



ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ  
ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն. Տես թիւ 12)

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Բուն սրբեկբը.— Վերջնելու համար զայն Սրբուհի Մոնիգայի  
ի գործ գրած փափկասուն կորովութիւնը.— Ոգոստինոսի  
հոգւոյն մէջ հաւատոյ ծագումը.— 386.

Թէ որ Օգոստինոսի սիրտը մաքուր ըլլար, հաւատոյ եւ  
աստուածային սիրոյ այն հրդեհը կրնար արագութեամբ բռնկիլ  
բայց տանըհինգ տարիէ ի վեր Օգոստինոս յանցաւոր կապակ-  
ցութեան լծին տակ ընկճած, հոգւոյն ամէն կարողութիւննե-  
րովը դերի եղած, եւ կրակոտ երիտասարդութեանը ժամանակ  
այնքան ուժգնութեամբ ցանկացած բանը ձեռք ձգած էր. Թէ  
որ Օգոստինոսի մօրն աչքը վայրկեան մը վախցած էր վեց հար-  
իւր մղոն վտանգալից ճամբորդութիւնէ, սակայն Աստուածատրին  
մօրը համար այդ ճամբորդութիւնը զժուարութիւն չէր ունե-  
ցած. եկած եւ գտած էր Օգոստինոսը ի Հռոմ, եւ Միլան ալ  
հետեւ երթալով հոն մէկտեղ կը բնակէին. Աստուածատուրն ի-  
րենց քովը կը մեծնար, եւ ասոր կանխահաս խելքը զանոնք  
մէկմէկու հետ պնդագոյն սիրով կապելու եւ հրճուանքնին ա-  
ւելցնելու պատճառ էր. Ինչպէս կարենայ թօթիլ այնպիսի  
լուծ մը. եւ քանի որ այն կապը չխզուի՝ կրնայ ընդունիլ ճշ-  
մարիտ հաւատքը, սուրբ Մկրտութիւնը, Ապաշխարութիւնը,  
ամենասուրբ Հաղորդութիւնը, մէկ խօսքով՝ ինչպէս կրնայ ըս-  
կըսիլ քրիստոնէաւոյեւ կեանք մը :

Մոնիգայի միտքն այս բաներով շարունակ զբաղած է .

դիտէ Օգոստինոսին հոգեւոյն մէջ կռուոյն կրկէսը վախուած ըլլալը, այո՛, հիմա ընդդիմութիւնը մի միայն որտի կողմանէ առաջ կուգայ, մտաւոր կարողութիւնը գրեթէ վաստակուած է, անոնի որ Աստուծոյ եւ Օգոստինոսի մէջ յուզուած խնդիրն ո՛չ լուսոյ՝ այլ անաքինութեան վրայ հիմա կը կայանայ։ Այս բանս տարակոյս չվերցնելու, եւ կը ստակայնէ զարբուհի Մոնիզա, որովհետեւ իւր որդեւոյն սիրտը լաւ կը ճանչնայ, զիտէ թէ ինչպիսի հաւատարմութեամբ եւ սերտ սիրով Աստուածատրին մօրը հետ կապուած է, եւ համոզուած ըլլալով որ զանոնք իրարմէ բաժնելը դժուարին գործողութիւն մ'է, կը խորհի ինքնիրեն թէ ինչ միջոց գործածէ այն ծանր արգելքը վերցնելու։

Նոյն ատեններն Օգոստինոսի հետ Ալիքսիոս անուշով երիտասարդ պատանի մը կար, ամէնահաւատարիմ եւ մտերիմ բարեկամներէն մին։ Ալիքիէ եղած ատեն՝ Օգոստինոսի հետ բարեկամացած էր, եւ Հռովմ ալ ահաւ ըլլալով զանիկայ, ալ չէր կրցած զրկուիլ անոր քաղցր ընկերութենէն, եւ եկած գտած էր զինքը ի Միլան։ Օգոստինոս իւր ամէն մօլորութեանցը մէջ Ալիքիոսն ալ քաջած տարած էր, եւ հիմակ ալ նոյն մօլոր ճամբուն մէջ իրեն հետ է։ Բայց այսու ամենայնիւ Ալիքիոս առաքինութեան համար միշտ մեծ հակում ցոյց տուած է։ պատանեկութեան ժամանակ անգամ մը տկարութեամբ մեղանջելով, մէկէն զվճացած էր, եւ անկից ետեւ կատարեալ զգաստութեամբ եւ պարկեշտութեամբ կեանք վարած է։ Կը յորդորէ նաեւ Օգոստինոսն իրեն օրինակին հետեւելու։ զգաստ կեանքին տրախութիւնները, վայելքն ու աղնութիւնը ճոխապէս կը զրուատէ իրեն, եւ ողջախոհութեան պահանջած զոհողութեանցը փոխարէն, կը ցուցունէ իրեն խաղաղութեան՝ խղճի ազատութեան եւ կորովամտութեան անզին զանձերն, որոնք մի միայն ողջախոհ մօք ճշմարտութիւնը վնասողներու խոտաւորուած են։ Դժբախտարար Օգոստինոսի սիրտը չատ հիւանդ ըլլալով, այն աննպարար յորդորները կարողութիւն չունի ճաշակելու։ Տառնըհինգ տարիէ ի վեր սպօրինաւոր կապակցութեան լծովը այն աստիճան կապուած՝ կաշկանդուած է որ՝ առանց անոր կը կարծէ թէ կեանքը կեանք չէ, այլ թշուառութիւն եւ մահ։ «Կարծէի որ կեանքը ինծի անասնելի պիտի ըլլար, կ'ըսէ, թէ որ կողակցէս բաժնուէի. եւ որովհետեւ դեռ չէի ճանչնար այն զօրութիւնը զոր Աստուած ողջախոհ անձանց կը չորհէ, ինքզինքս առանձնութեան դատապարտելէ կը սոսկայի։ Դուն այն

չնորհօքը կրնայիր տալ ինծի, ո՞վ Աստուած իմ, թէ որ ես քու աղանջէդ վար հնչեցնէի իմ սրտին հառաչանքները, եւ կենդանի հաւատաքով յանձնէի ամէն անձկութիւններս քու սուրբ ձեռացդ » Բայց ափսոս , այն բանը դեռ մտքէն իսկ չսնցնիր . « Յանցաւոր հաճոյից քաղցրութենէ յափշտակուած չէի թողուր որ վերքերուս դպչին, կը քաշէի, կ'ըսէ խնարհութեամբ, չըղթաներս ինծի հետ, որպէս զի չըլլայ թէ անգութ ձեռք մը գայ՝ կտորէ զանոնք, ինչ որ կը լսէի ի զովեստ առաքինութեան՝ կ'արհամարհէի, եւ՝ իբրեւ ոխերիմ թշնամույ մը խօսքեր, ինձմէ հեռու կը վաճառէի այն յորդորներն որոնցմով կ'ուղէին աղատել զիս յօժար կամօք ընտրած գերութենէս »

Ստոյգ է որ այն տխուր եւ խեղճ վիճակէ եւ սրտի հիւսնդութենէ զինքը ազատելու համար՝ մէկ հատիկ դեղ մը կը մնար գործածել . որովհետեւ Օգոստինոս ողջախոհութեան խիստ պահանջմունքներէ կը խորշի, հարկ կ'ըլլայ օրհնել եւ սրբացնել իւր ապօրինաւոր կապը : Եւ այս է Սրբուհի Մոնիկայի ամէնօրեայ մտմտութիւնը . նոյն դիտմամբ ջերմեռանդ ազօթքները կը կրկնապատկէ, եւ իւր սրտին ամենազօրաւոր ձիւղերը կ'արձկէ առ Աստուած : Ուստի ամենապարզ միջոցն՝ Օգոստինոսն Աստուածատրին մօրը հետ օրինաւոր ամուսնացնելն էր . բայց չգիտցուի ինչ պատճառի համար այս բանիս գործադրութիւնը կարելի եղած պիտի չըլլայ . երբոր Օգոստինոսին անկից վերջապէս բաժնուելու տալն զգացած ցաւ ու կսկիծները կը կարգանք , յայտնի կը տեսնանք որ կամ օրէնքները, կամ սովորութիւններն, կամ գուցէ պարագաներն՝ որոնք մեզի անձանօթ մնացած են, այն կապակցութիւնները օրինաւորելու անյաղթելի արգելքներ յարուցած պիտի ըլլան : Չկարենալով մէկ կողմէն Աստուածատրին մօրը հետ ամուսնանալ , միւս կողմէն ալ չուզելով տալ իրեն իւր վերջին հրաժեշտը , Օգոստինոս առաջուրնէ չատ աւելի անտանելի վիճակի մէջ կ'ընայ : Սոյնօրինակ դառն տառապանաց եւ անլիբըջանալի յաղաղմանց մէջ՝ աւելի ցաւալի խնդիր մը կայ , այսինքն առաքինութեան մեծ խնդիրը , սրտի մշտատեւ ինդիրը :

Մօր մը սրտէն ի զատ ո՞վ կրնայ զգալ եւ վշտակցիլ այն թշուառ եւ ողորմելի որդւոյն վրայ : Բայց երկբայութեանց տեղի ալ չմնար . թէ որ անկարելի է օրինաւորել այն յանցաւոր կապակցութիւնը, պէտք է խղել զնոյն . եւ Օգոստինոսին այն մեծ զոհը զիւրնցնելու մէկ հատիկ միջոցն ազնուականագոյն եւ ար-

ժառանգորդոյն ամուսնութիւն մը խոստանալն էր:

Հաւանական է որ Սրբուհի Մոնիգա այս զժուարին գործողութեան համար սուրբ Ամբոսիոսին զիմած է, եւ մանաւանդ ուժգին եռանդով ալ ազօթած է. «Իւր սրտէն ամենագորաւոր ճիշեր արձկեց զէս ի երկինք, կ'ըսէ սուրբ Օգոստինոս, որպէս զի Աստուած լուսաւորէր զինքը այն վտանգալի եւ ըստիպողական պարագայից մէջ»:» Եւ երկայն ժամանակ վնտռելէն եւ ազօթելէն ետքը, վերջապէս քրիստոնեայ ընտանիքի մը մէջ դեռահասակ օրիորդի մը կը հանդիպի, օժտեալ այն ամէն ճիւղերով զորս սուրբ մայր մը կը պահանջէ միշտ ի նպատտ իւր սիրելի մանուսնոց հոգւով հիւանդ որդւոյն: Խնդիրը կ'առաջարկէ Օգոստինոսին եւ ազգու պատճառներով կը ջանայ համոզելու զանիկայ. Օգոստինոս կ'ալլայի, եւ կը հասկնայ որ զոհը վերջապէս կատարելու է. ուստի չհամարձակելով մերժել իւր մօրը խնդիրը, եւ բոլորովին չկարենալով հաւանութիւն ալ տալ՝ կը թողու որ մայրն ուղածին պէս կարգադրէ: Ուստի Մոնիգա՝ իւր որդւոյն բերնէն այս խօսքն առածին պէս, աղջկան ընտանիքին խնդիրը կը բանայ եւ լաւ ընդունելութիւն կը գտնայ, այն դաշինքով միայն որ պսակն երկու տարիէն առաջ չկատարուի: Ինչո՞ւ այս պայմանը՝ չենք գիտեր. թերեւս աղջկան տարիքը, կամ թերեւս ժամանակ տալու Օգոստինոսին որ իւր վիճակը չտկէ եւ կարգի դնէ: Ուստի որովհետեւ ասկից ետեւ Օգոստինոս իւր ապագայ կնոջ տէքին առջեւ այն ապօրինաւոր եւ յանցաւոր վիճակին մէջ չէր կրնար կենալ, բաժանման ժամը փութացնելով՝ զոհը կը կատարէ:

Սուր Օգոստինոս խօսք մը միայն ըսած է այս բաժանման վրայ, բայց ինչ խօսք. «Թողուցի որ քաշեն ու քաշկրտեն եւ վերջապէս բաժնեն զիս Աստուածատրին մօրմէն, որն որ կենացս հետ կոպուած եւ միացած էր. եւ հողիս՝ որ խոր արմատներ արձկած էր անորինին մէջ, վիրաւորուեցաւ, պատռեցաւ, եւ սրտէս ալ արեան հոսանքներ վաղեց»:» Այն բաժանման օրը, կ'ըսէ ուրիշ տեղ մը, սրտիս մէջ բացուած վէրքն երկայն ժամանակ չգոցուեցաւ, եւ անտանկից ցաւեր պատճառեց:»

(Շարայարեյի)

# ԿՈՄԻՏԱՍ Ա. ՈՍԿԵԱՆ

ԱՌՁԵՌՆ

ԲԱՌԱԳԻՐՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ-ԳԱՂՂԻՆՐԷՆ

Նոր տպագրութիւն (երկրորդ)

Ուղղեալ եւ յաւելեալ

աւելի քան 50000 րաւ, ոճ եւ այլն,

Սոյն օգտակար գործ՝ կը բովանդակէ հայերենի ընթացիկ բոլոր բառերէն զատ՝ զիտական եւ արուեստական բաղմաթիւ բառեր, ոճեր եւ աստղաւածներ, իրենց զաղղ. թարգմանութեամբն: Բառից զանազան ատումները բացատրուած են բաղմաթիւ օրինակօք:

Գործոյն վերջն աւելցուած է զաղղ. լեզուի անկանոն եւ պակասաւոր բայից սլարդ ժամանակներու շանկն՝ հանդերձ պիտանի եւ կարեւոր ծանօթութեամբք: Էջ իբր 1000, ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն:

|     |   |                          |    |
|-----|---|--------------------------|----|
| Գին | { | զօրաւոր քառփոյնէ դահեկան | 25 |
|     |   | լաթակաղմ                 | 27 |
|     |   | կիսակաշի                 | 32 |

Կեդրոնատեղին է Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ վաճառատուն, թիւ 27, Ֆինճանճըլար, Կ. Պօլիս: Կը գտնուի Պ. ՊԱԼԵՆՑԻ եւ բոլոր հայ գրավաճառաց քով, ինչպէս նաեւ Բերա, Մեծ փողոց, ՎՍՅՍԻ եւ ՔԱՅԼԻ գրավաճառանոցները, եւ Ղալաթիա Մահմուտիէ ճատտեսի, թիւ 42, ՌՕՄԱՆ եւ ԸՆԿ. թղթա-վաճառանոցն:

ՊԱՏԿԵՐ տասն Լ. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի.

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է  
Կ. Պօլսոյ համար . . . . . 40 դահեկան.  
Դաւառաց Եւ օտար երկիրներու համար  
քրդատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

**Խորաքանցիւր թիւ 2 դահեկան**

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եւշիլ փողոց  
Թիւ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան Եւ թերթին  
վերաբերեալ այլ ամենան խնդրոց համար :

**RÉDACTION DU BADGUERE**

*Constantinople, Péra, rue YËCHIL N ° 1*

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنشد